D.A.V PUBLIC SCHOOLS ODISHA ZONE
SUMMATIVE ASSESSMENT –I (2015-16)
CLASS- VII
SUB- SANSKRIT
QUESTION-BANK

1. अधोलिखितगद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि निर्देशानुसारं यच्छत-

सिंह : प्रतिदिनं पशून् मारयति स्म।पशूनाम् संख्या न्यूनतरा अभवत्।सिंहात् भीता : पशव : गुहासु वसन्ति स्म।एकदा सिंह : बुभुक्षित : अभवत्।इतस्तत : भ्रमन् स : एकां गुहाम् अपश्यत् ।स : अचिन्तयत् – अत्र अवश्यम् एव पशु : भविष्यति ।अहं तम् खादित्वा सन्तुष्ट : भविष्यामि ।

(क) एकपदेन उत्तरत-
- (i) पशव : कुत्र वसन्ति स्म ?
- (ii) क : बुभुक्षित : अभवत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –
- (i) सिंह : किम् अचिन्तयत् ?
- (ii) केषां संख्या न्यूनतरा अभवत् ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत-
- (i) संख्या न्यूनतरा –अनयो : विशेषणं पदं किम् ? (संख्या / न्यूनतरा / एकदा /अभवत्)
- (ii) भविष्यामि इति क्रियापदस्य कर्तृ पदं किम् ? (स : /एकां / अहम्)
- (iii) सिंहात् इति पदे का विभक्ति : ? (पंचमी / षष्ठी / सप्तमी)
- (iv) अपश्यत् इति क्रियापदस्य मूलधातु : क : ? (पश्य / अपश्य/ दृश्)

2. अधोलिखितगद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि निर्देशानुसारं यच्छत-

वृक्षा : अस्माकं जीवनं सन्ति।एते भूमे : उद्भवन्ति।एतेषां मूलानि पृथिव्यां दूरं दूरं ततानि भवन्ति।मूलानाम् उपरिष्टात् वृक्षस्य प्रकाण्ड : भवति।प्रकाण्डात् शाखा : उद्भवन्ति।एतासु प्रशाखासु एव पत्राणि पुष्पाणि फलानि च भवन्ति ।वृक्षा : अपि अस्माकम् इव भुक्त्वा पीत्वा च जीवन्ति ।मूलानि वृक्षाणां पादा : भवन्ति ।एते पादै : पिबन्ति अतएव पादपा : कथ्यन्ते ।मूलानि भूमे : रसं गृहीत्वा अन्येभ्य :अवयवेभ्य : यच्छन्ति येन एते वृक्षा : फलन्ति ।वृक्षा : अपि मनुष्या : इव सुखानि दु :खानि च अनुभवन्ति । एतेषु अपि प्राणा : भवन्ति ,अतएव एते प्राणिन : इव जायन्ते वर्धन्ते म्रियन्ते च ।परन्तु एते अचरा : सन्ति ।

(क) एकपदेन उत्तरत-
- I. के अचरा : सन्ति ?
- II. वृक्षा : कुत्र उद्भवन्ति ?
- III. प्रकाण्डात् का : उद्भवन्ति ?
- IV. काभ्य : प्रशाखा : सम्भवन्ति ?
- V. वृक्षा : कै : पिबन्ति ?
- VI. के अस्माकम् जीवनं सन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-
- I. वृक्षा : कथं जीवन्ति ?
- II. वृक्षाणां मूलानि कुत्र ततानि भवन्ति ?
- III. वृक्षा : कानि कानि च अनुभवन्ति ?
- IV. प्रशाखासु कानि कानि च भवन्ति ?
- V. वृक्षा : किमर्थं पादपा : कथ्यन्ते ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत –
- I. 'अस्माकं' इति पदस्य मूलरूपं किम् ? (युष्मद् / अस्मद् / अहम् / बालक(
- II. सन्ति इति पदे क : मूलधातु : अस्ति ?(सन् /सत् /सति /अस्)
- III. 'फलानि' इति पदं कस्मिन् लिङ्गे अस्ति ? (पुल्लिंग /स्त्रीलिंग / नपुंसकलिंग / किम् अपि न)

IV ‘गृहीत्वा’ इति पदे क : प्रत्यय : प्रयुक्त : ? (तुमुन् / ल्यप् / क्त / क्त्वा)
V. प्रकाण्डात् इति पदे का विभक्ति : ? (पंचमी षष्ठी सप्तमी प्रथमा)
VI. पृथिव्यां इति पदस्य मूलरूपं किम् ? (पृथ्वी पृथिवी पृथिवि पृथिव्य)
VII. ‘जीवन्ति’ इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् किम् ? (वृक्षा : /अस्माकम् / अपि / पीत्वा)
VIII. एतेषु अपि प्राणा : भवन्ति –अत्र किम् अव्यय पदं प्रयुक्तम् ? (एतेषु / प्राणा : / अपि /

3.अधोलिखितगद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि निर्देशानुसारं यच्छत-

बंगप्रदेशे एकस्मिन् विद्यालये एक : जिज्ञासु : छात्र : आसीत् ।स : पठने अकुशल : आसीत्।स : यत् पठति तत् विस्मरति स्म।सहपाठिन : तस्य उपहासं कुर्वन्ति स्म।स : चिन्तयति- किम् अहं मूर्ख : अस्मि परन्तु अहं तु पठितुम् इच्छामि । तदा किं कर्तव्यम् एकदा मार्गे स : एकं कूपम् अपश्यत् । कूपस्य उपरि एक : घट : आसीत्। स : घटस्य अध : एकं गर्तम् अपश्यत् । स : अचिन्तयत् –इमं सुन्दरं गर्तं क : निर्मितवान्।

(क) एकपदेन उत्तरत-
(i) बालक : पठने कीदृश : आसीत् ?
(ii) बालक : कुत्र कूपम् अपश्यत् ?
(iii) के बालकस्य उपहासं कुर्वन्ति स्म ?
(iv) कस्य अध : गर्त : आसीत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-
(i) गर्तं दृष्ट्वा बालक : किम् अचिन्तयत् ?
(ii) बालक : किं कर्तुम् इच्छति स्म ?
(iii) बालक : कुत्र वसति स्म ?
(iv) बालक : कस्मिन् अकुशल : आसीत् ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत –
(i) आसीत् इति पदे क : लकार : ? (लट् / लङ् / लृट्)
(ii) अपश्यत् इति क्रियापदस्य मूलधातु : क : ? (पश्य / अपश्य / दृश्)
(iii) पठितुम् पदे क : प्रत्यय :प्रयुक्त : ? (क्त्वा / तुमुन् /ल्यप्)
(iv) कूपस्य उपरि एक : घट : आसीत् । अत्र किम् अव्यय पदं प्रयुक्तम् ?(एक :/ उपरि / घट :)
(iii) पण्डित : इति पदस्य किम् विलोम पदं अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ?(मूर्ख : / अहं कूपम्)
(vi) नास्ति पदस्य सन्धिच्छेदं कुरुत । (ना +अस्ति / न +अस्ति / ना + अस्ति)

4. श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत –

विद्या विवादाय धनं मदाय शक्ति : परेषां परिपीड़नाय
खलस्य साधोर्विपरीतमेतत् ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय ।।

(क) एकपदेन उत्तरत-

I. खलस्य विद्या किमर्थं भवति ?

II. कस्य धनं मदाय भवति ?

III. कस्य विद्या ज्ञानाय भवति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(I) साधो : विद्या किमर्थं भवति ?

(II) कस्य शक्ति : रक्षणाय भवति ?

(III) साधो : विद्या धनं शक्ति : च किमर्थं भवति ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत –

(I) 'विद्या' इति पदे का विभक्ति : ?(प्रथमा / चतुर्थी / तृतीया)

(II) 'दुष्टस्य' इति अर्थे श्लोके किं पदं प्रयुक्तम् ?(खलस्य / साधो : /परेषां)

(III) 'परिपीडनाय' इत्यस्य पदस्य उपसर्गं पृथक् कृत्वा लिखत।(परि / अभि / अन)

(IV) 'दानस्य कृते' इत्यस्य स्थाने श्लोके किं पदं प्रयुक्तम् ? (ज्ञानाय / रक्षणाय / दानाय)

(V) साधो : इति पदे का विभक्ति : (पंचमी / षष्ठी/ सप्तमी)

(VI) अस्मिन् श्लोके किम् अव्ययपदं प्रयुक्तम् (एतत् /नम् /च)

(VII) अन्येषाम् इति अर्थे श्लोके किं पदं प्रयुक्तम् (परेषां / साधो : / दानाय)

5. श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत –

अयं निज : परो वेति गणना लघुचेतसाम्।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ।।

(क) एकपदेन उत्तरत-

(i) केषां कृते वसुधा एव कुटुम्बकम् भवति ?

(ii) निज : पर : वा गणना केषां भवति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(i) उदारहृदयानां कृते का स्वपरिवारस्य तुल्य : भवति ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत)

(i) निज : पदस्य विपरीतं किम् ? (पर : / अयं / तु)

(ii) परिवार : इत्यर्थे श्लोके किम् पदं प्रयुक्तम् ? (गणना /निज : / कुटुम्बकम्)

(iii) पृथ्वी इति पदस्य क : पर्याय : श्लोके प्रयुक्त : ? (वसुधा / एव /वेति)

(iv) वसुधैव-सन्धिच्छेदं कुरुत। (वसुधै + व / वसुधा + एव / वसु + धैव)

6. श्लोकं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत –

महाजनस्य संसर्ग : कस्य नोन्नतिकारक :।
पद्मपत्रस्थितं वारि धत्ते मुक्ताफलश्रयिम्।।

(क) एकपदेन उत्तरत-

(i) कस्य संसर्ग : उन्नतिकारक : भवति?

(ii) कमलपत्रस्थितं वारि कस्य रूपं धारयति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(i) कस्मिन् पत्रे स्थितं जलं मौक्तिकस्य रूपं धारयति ?

(ii) केषाम् मित्रतया दुष्टजना : अपि सज्जना : भवन्ति ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत –

(i) जलम् इत्यर्थे श्लोके किं पदं प्रयुक्तम् ? (वारि / धत्ते / कस्य)

(ii) महाजनस्य इति पदे का विभक्ति : ?(चतुर्थी / पंचमी /सप्तमी)

(iii) अवनतिकारक : इति पदस्य किं विलोम पदं श्लोके प्रयुक्तम् ?(उन्नतिकारक :/ संसर्ग : / मुक्ताफलम्)

(iv) श्लोके किम् अव्ययपदं प्रयुक्तम् ? (कस्य / न /वारि)

7. नाट्यांशं पठित्वा उत्तराणि लिखत-

सुजाता- भोजनेन शक्ति : प्राप्यते ।भोजनेन एव शरीरं सम्यक् कार्यं करोति ।

अध्यापिका- शोभनम्, मानव !अधुना त्वं वद- भोजनेन शक्ति : कथं प्राप्यते ?

मानव :- शरीरस्य कोषिकासु या काचित् अपि दुर्बलता भवति , भोजनेन एव परिपूर्यते ।

अध्यापिका-शोभनम्, उक्तम् ।किं येन केन अपि भोजनेन शरीरं शक्तिपूर्णं भवति ?

अनुज :-नहि आचार्ये ! पौष्टिक- भोजनेन ।

अध्यापिका- शोभनम् । कथय पौष्टिकं-भोजनं किं भवति ?

मनस्विनी- अहं कथयामि । पौष्टिकम् अर्थात् संतुलितं भोजनम् ।

सुधीर :- यस्मिन् भोजने सर्वाणि तत्त्वानि स्यु : ।यथा- प्रोटीन, वसा, खनिजपदार्था :,जलम्, रूक्षांशा :,विटामिन च ।

अध्यापिका – शोभनम् । एतै : तत्त्वै : किं भवति ?

प्रगति :- प्रोटीन इति तत्त्वेन नवकोषिकाणां रचना भवति ।कार्बोहाइड्रेट वसा च अस्मभ्यं नवशक्तिं यच्छत : ।

(क) एकपदेन उत्तरत-

i. केन शक्ति : प्राप्यते ?
ii. भोजनेन कासाम् दुर्बलता परिपूर्यते ?
iii. पौष्टिकभोजनम् किं भवति ?
iv. केन शरीरं शक्तिपूर्णं भवति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

i. कौ अस्मभ्यं नवशक्तिं यच्छत : ?
ii. केन नवकोषिकाणां रचना भवति ?
iii. भोजनेन का परिपूर्यते ?
iv. केन शरीरं सम्यक् कार्यं करोति ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत –

i. संतुलितं भोजनं'- अनयो : विशेषणपदं किम् ? (भोजनं / संतुलितं / पौष्टिकं / अहं)
ii. 'भोजनेन' इति पदे का विभक्ति : ? (प्रथमा / द्वितीया / तृतीया / चतुर्थी)
ii. 'करोति' क्रिया पदे क : लकार : ? (लट् लकार : / लङ् लकार : / लृट् लकार : /लोट् लकार :)
iv. अहं कथयामि । अत्र कर्तृपदं किम् ? (संतुलितं / अहम् / कथयामि / अर्थात)
v. शक्तिपूर्णं इति पदस्य विशेष्यपदं किम् ?(शरीरं /भोजनम् / उक्तम् / शरीरस्य)

8. नाट्यांशं पठित्वा उत्तराणि लिखत-

(सप्तम कक्षाया : सर्वे छात्रा : अध्यापिकया सह मनोरञ्जनाय अप्पूगृहं गच्छन्ति ।भोजनकाले छात्रा : एकत्रिता : भवन्ति । ते भोजन विषये परस्परं वार्तालापं कुर्वन्ति ।)
अध्यापिका – भो छात्रा : ! युष्माभि : क्रीडनं सम्यक् कृतं न वा ?
छात्रा :- (अति उत्साहेन) कृतम् आचार्ये सम्यक् कृतम् ।
अध्यापिका – तर्हि आगच्छत । अधुना मिलित्वा वयं सर्वे भोजनं करिष्याम : ।दर्शय किं किम् अस्ति भवतां भोजने ?
(सर्वे छात्रा : स्वभोजनं दर्शयन्ति , परं कस्यापि समीपे रोटिका शाकं वा न आसीत् ।)
अध्यापिका – प्रिया : छात्रा : ! चिन्तयन्तु कथयन्तु च वयं भोजनं किमर्थं कुर्म : ? भोजनेन किं भवति ?सुजाते ! त्वं वद ।
सुजाता- भोजनेन शक्ति : प्राप्यते। भोजनेन एव शरीरं सम्यक् कार्यं करोति ।

(क) एकपदेन उत्तरत-

i. के भोजनकाले एकत्रिता : भवन्ति ?

ii. छात्रा : कया सह अप्पूगृहं गच्छन्ति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

I. अध्यापिका छात्रान् किं दर्शयितुं कथयति ?

II. भोजनेन किं प्राप्यते ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात ःउत्तराणि चित्वा लिखत –

i. 'युष्माभि ः'इति पदस्य मूलरूपं लिखत।

(i) युष्मद् (ii) अस्मद् (iii) तत् (iv) त्वम्

ii. 'भोजनेन' इति पदे का विभक्ति ः ?

(i) प्रथमा (ii) द्वितीया (iii) तृतीया (iv) चतुर्थी

iii. 'मिलित्वा 'इति पदे क ः प्रत्यय ः ः ?

(i)क्त्वा (ii)ल्यप्(ii) तुमुन् (iv) क्त

iv. वयं सर्वे भोजनं करिष्याम ः। अत्र 'करिष्याम ः' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(i) वयं (ii) अहम् (iii) सर्वे (iv) भोजनम्

9. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा उचितपदै ः अन्वयं पूरयत –

(क) को भार ः समर्थानां ,किं दूरं व्यवसायिनाम्।
को विदेश ः सविद्यानां, क ः पर ः प्रियवादिनां ।।

अन्वय ः – समर्थानां (i) —– क ः, व्यवसायिनां (ii) —— किं , सविद्यानां (iii) —– क ः, (iv) —– पर ः क ः।

(ख) अयं निज ः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ।।

अन्वय ः- अयं निज ः (i)—— वा इति लघुचेतसाम् (ii) —— (अस्ति) । (iii) —— तु वसुधा एव (iv)—— ।

(ग) विद्या विवादाय घनं मदाय शक्ति ः परेषां परिपिड़नाय।
खलस्य साधोर्विपरीतमेतत् ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय।।

अन्वय ः- खलस्य(i) ——-विवादाय धनं मदाय शक्ति ः(ii)——-परिपीड़नाय भवति।साधो ः एतत् (iii)——-ज्ञानाय दानाय(iv)——-च भवति।

(घ) महाजनस्य संसर्ग ः कस्य नोन्नतिकारक ः।
पद्मपत्रस्थितं वारि धत्ते मुक्ताफलश्रयिम्।।

अन्वय ः- महाजनस्य (i) ——- कस्य उन्नतिकारक ः (ii)—— ।पद्मपत्रे स्थितं (iii)——- मुक्ताफलश्रियं (iv)——-।

10. मञ्जूषात ः पदानि चित्वा उचितपदै ः भावार्थ पूरयत –
महाजनस्य संसर्ग ः कस्य नोन्नतिकारक ः ।
पद्मपत्रस्थितं वारि धत्ते मुक्ताफलश्रियम् ।।
भावार्थ ः- सज्जनानां (i) —– सर्वेषां (ii) —- उन्नतिं (iii) —– ।यथा (iv) —- पत्रे स्थितं (v) —- मौक्तिकस्य (vi) —- धारयति तथा एव (vii) —– मित्रतया (viii) —— अपि सज्जना ः भवन्ति ।
मञ्जूषा- (सज्जनपुरुषाणां, मित्रता, जलं , जनानाम्, कमल, करोति, दुष्टजना ः, रूपं)

11. अयं निज ः परो वेति गणना लघुचेतषाम्।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम्।।
भावार्थ ः- अयं मम अस्ति अयम् ——- अस्ति इति निम्नश्रेण्या ः मानवा ः —— परन्तु उत्तमानां ——- कृते तु सम्पूर्णसंसार ः एव ——— तुल्य ः भवति।
मञ्जूषा- (मानवानां, चिन्तयन्ति,स्वपरिवारस्य,अपरस्य)

12. कथाक्रमानुसारं वाक्यानि पुन ः लिखत-

(क) श्रुगाल ः एकस् उपायम् अचिन्तयत्।

(ख) सिंह ः पश्चातापम् अकरोत्।

(ग) सिंह : गुहाया : बहि : अगच्छत्।
(घ) श्रुगाल : सिंहस्य चरणचिह्नानि अपश्यत्।

13. कथाक्रमानुसारं वाक्यानि पुन : लिखत-
(क) अधुना तस्य सहपाठिन : तस्य उपहासं न कृत्वा आदरं कुर्वन्ति ।
(ख) बंगप्रदेशे एक : पठने अकुशल : परं जिज्ञासु : छात्र : आसीत् ।
(ग) स : पुन : पुन : पठनस्य लेखनस्य च अभ्यासं कृत्वा बुद्धिमान् अभवत्।
(घ) एकदा घटस्य अध : गर्तं दृष्ट्वा स : विचारमग्न : अभवत्।

14. रेखांकितपदानां कृते मञ्जूषात : प्रश्नपदानि चित्वा प्रश्ननिर्माणं कुरुत –
(क) श्रुगाल : गुहाया : समीपं गत्वा अवदत्।(कया काया : कस्या :)
(ख) वृक्षाणा मूलानि पृथिव्यां भवन्ति। (केषाम् कासाम् कस्य)
(ग) सिंह : पशून् मारयति स्म।(किम् / कस्मात् / क :)
(घ) पशूनाम् संख्या न्यूनतरा अभवत् । (केषाम्/ कासाम् / कस्य)
(ङ) प्रकाण्डात् शाखा : उद्भवन्ति। (का : / के / किम्)
(च) वृक्षा : भूमे : उद्भवन्ति। (का : / के / का)
(छ)छात्रा : अध्यापिकया सह अगच्छन्। (केन / कया / कस्या :)
(ज) बालक : मातरम् अपृच्छत्। (काम्, केन ,कम्)
(झ) घटस्य अध : गर्त : आसीत्।(कस्या : कस्य कम्)
(ञ) प्रशाखासु पत्राणि पुष्पाणि च भवन्ति।(केषु के कासु)

15. शब्दै : सह अर्थानाम् उचितमेलनं कुरुत –

(क)	(ख)
भूयो-भूय :	जलम्
अध :	पृथिवी
वसुधा	पुन : पुन :
वारि	नीचै :

16. शब्दै : सह अर्थानाम् उचितमेलनं कुरुत –

(क)	(ख)
वारि	पृथ्वी
वसुधा	बुद्धि :
खल :	जलम्
मति :	दुष्ट :

17. शब्दै : सह अर्थानाम् उचितमेलनं कुरुत –

(क)	(ख)
मति :	कमल
परेषां	बुद्धि :
खल :	अन्येषां
पद्म	दुष्ट :

ख-विभाग :(अपठित अवबोधनम्)

18. मुखे रोटिकाखण्डं गृहीत्वा एक : काक : वृक्षे उपविष्ट : आसीत् ।एक : श्रुगाल : तं दृष्ट्वा अवदत् – भो मित्र खगेषु भवान् एव सुन्दर :,चतुर : ,मधुरगायक : च अस्ति । रोटिकाखण्डं पादयो : अध : स्थापयित्वा काक : अवदत्- रे श्रुगाल अहं पूर्ववत् मूर्ख : न अस्मि। ते दिवसा : गता : ।तर्हि भवान् इत : गच्छतु । लज्जित :श्रुगाल : शिर : नत्वा तस्मात् स्थानात् पलायित : ।

(क) एकपदेन उत्तरत-
(i) श्रुगाल : कं प्रशंसति स्म ?
(ii) काक : कुत्र उपविष्ट : आसीत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –
(i) काक : रोटिकाखण्डं कुत्र अस्थापयत् ?

(ii) लज्जित ः श्रुगाल ः किम् अकरोत् ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात ःउत्तराणि चित्वा लिखत –

(i) अनुच्छेदे अगच्छत् इति अर्थे किं पदं प्रयुक्तम् ? (अवदत् /आसीत् /पलायित ः)

(ii) मुखे इति पदे का विभक्ति ः ? (प्रथमा / षष्ठी / सप्तमी)

(iii) पण्डित ः पदस्य किं विलोम पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम् ? (मूर्ख ः / विद्वान् / चतुर ः)

(iv) स्थापयित्वा इति पदे क ः प्रत्यय ः प्रयुक्त ः ? (ल्यप् / तुमुन् / क्त्वा)

19. वयं भारते उत्पन्ना ः अभवाम। वयं भारते वसाम ः।भारतदेश ः अस्माकं मातृभूमि ः। अत ः भारतदेश ः अस्माकं प्राणै ः अपि प्रिय ः। भारतस्य प्राचीन नाम आर्यावर्त ः आसीत् । पुरा तत्र दुष्यन्तो नाम राजा अभवत् ।तस्य पुत्र ः भरत ः महान् वीर ः आसीत्। तस्य नाम्ना अस्य देशस्य नाम भारतं जातम् ।

(क) एकपदेन उत्तरत-

I. क ः अस्माकं प्राणै ः अपि प्रिय ः ?

II. भारतस्य प्राचीन नाम किम् आसीत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

I. पुरा अत्र किं नाम राजा आसीत् ?

II. कस्य नाम्ना अस्माकं देशस्य नाम भारतं जातम् ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात ःउत्तराणि चित्वा लिखत –

I.आसीत् इति क्रियापदस्य मूलधातु ः क ः ?

(i)अस् (ii) आसत् (iii) अस्ति (iv) सत्

II. भारतदेश ः अस्माकं प्राणै ः अपि प्रिय ः । अत्र किम् अव्ययपदं प्रयुक्तम् ?

(i) प्राणै ः (ii) अपि (iii) प्रिय ः (iv) किम् अपि न

III. महान् वीर ः – अनयो ः पदयो ः विशेषणपदं किम् ?

(i) महान् (ii) भरत ः (iii) वीर ः (iv) पुत्र ः

IV.अभवाम इति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट् (ii)लङ् (iii) लृट् (iv) लोट्

20. जनकस्य जनक ः पितामह ः भवति ।अम्बाया ः जनक ः मातामह ः भवति ।जनकस्य माता पितामही भवति।अम्बाया ः माता मातामही भवति।जनकस्य अनुज ः पितृव्य ः भवति ।पितृव्यस्य भार्या पितृव्या भवति।अम्बाया ः भ्राता मातुल ः भवति।मातुलस्य भार्या मातुलानी भवति।पुत्रस्य पुत्र ः पौत्र ः भवति।पुत्रा ः पौत्रा ः च प्रात ः पितामहं पितामहीं च नमन्ति।पितामह ः वदति- पुत्रेभ्य ः पौत्रेभ्य ः च स्वस्ति ।भीष्म ः पाण्डवानाम् कौरवानाम् च पितामह ः अस्ति।

(क) एकपदेन उत्तरत-

(i) जनकस्य अनुज ः क ः भवति ?

(ii) पितृव्यस्य भार्या का भवति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(i) प्रात ः पुत्रा ः पौत्रा ः च किम् कुर्वन्ति ?

(ii) पितामह ः किम् वदति ?

(ग) निर्देशानुसारम् उत्तरत-

(i) अम्बाया ः इति पदे का विभक्ति ः ?(पंचमी /षष्ठी/ सप्तमी)

(ii) मातुल ः इति पदस्य स्त्रीलिंगस्य रूपं लिखत । (मातुला/ मातुली / मातुलानी)

(iii) नमन्ति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ? (लट् /लङ् /लृट्)

(iv) वदति इति क्रियापदस्य कतृपदं किम् ?(मातामह ः/ मातामही / पितामह ः)

21.अयोध्याया ः शासक ः दशरथ ः आसीत् । तस्य चत्वार ः पुत्रा ः आसन् । ज्येष्ठ ः पुत्र ः श्रीराम ः शस्त्रेषु शस्त्रविद्यायां च निपुण ः आसीत् । तस्य भार्या सीता आसीत् ।सा जनकस्य पुत्री आसीत् ।दथरथस्य आदेशेन राम ः चतुर्दश वर्षाणि वने अवसत् । यदा चतुर्दश वर्षाणां पश्चात् ते अयोध्याम् प्रत्यागच्छन् तदा अयोध्यायाम् जना ः प्रसन्ना ः अभवन् ।जना ः स्वगृहाणि अभूषयन् ।गृहेषु दीपका ः अपि प्रज्वलिता ः ।

(क) एकपदेन उत्तरत-

I. क : अयोध्याया : शासक : आसीत् ?

II . का जनकस्य पुत्री आसीत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

I. राम : किमर्थं वनम् अगच्छत् ?

II. जना : कदा प्रसन्ना : अभवन् ?

(ग) निर्देशानुसारं मञ्जूषात :उत्तराणि चित्वा लिखत –

I. आसीत् इति क्रियापदस्य मूलधातु : क : ?

(i)अस् (ii) आसत् (iii) अस्ति (iv) सत्

II. ज्येष्ठ : पुत्र : -अनयो : विशेषणपदं किम् ?

(i) पुत्र : (ii) ज्येष्ठ : (iii)श्रीराम : (iv) निपुण :

III. गृहेषु दीपका : अपि प्रज्वलिता : ।अत्र किम् अव्यय पदं प्रयुक्तम् ?

(i) अपि (ii) दीपका : (iii) गृहेषु (iv) यदा

IV. अवसत् इति क्रियापदं कस्मिन् लकारे अस्ति ?

(i) लट् (ii)लङ् (iii) लृट् (iv) लोट्

22. सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत –

(i) प्रति +------= प्रत्येकम्

(ii) -------+ एव = सदैव

(iii) दया +--------= दयानन्द :

(iv) देव + ऋषि : =--------

(v) सु + आगतम् = ——-

(vi) दिव्य+------= दिव्यांशु :

(vii) -------+ उदर : = लम्बोदर :

(viii) एव + एष : = ——

(ix) प्रति+ ——– = प्रत्येकम्

(x) —— + —— = पावक :

(xi) —– + —– = तथैव

(xii) —— + —— = महेश :

(xiii) विद्या +आलय : =

(xiv) इति +आदि = ___________

(xv) कुत्र + ------ = कुत्रापि

(xvi) —– + —— = सूर्योदय :

(xvii) सप्त + ऋषि := ——

(xviii) अद्य + एव =-—–

(xix) प्रधान +—— = प्रधानाचार्य :

(xx) ——- + ——= नायक :

23. उपसर्गान् संयोज्य विभज्य वा लिखत -

(क) अनुभवन्ति = —– + ——

(ख) ——– = आ + गच्छन्ति।

(ग) अनुसरति =-—–+ —–

(घ) ——— = आ + नयति

(ङ) उद्भवन्ति= —– + —–

(च) ———— = प्रति+ आगच्छत्

(छ) उपदिशति =—— +———

(ज) ——— =सम् + भवन्ति

(झ) परिभ्रमति = —- + ——

(ञ) ——+ —–= विहरति

24.प्रत्ययान् संयोज्य विभज्य वा लिखत -

(क) कृ + क्त्वा = -------

(ख) ग्रह् +------- = गृहीत्वा

(ग) आ + गम् + ल्यप् = -----

(घ) खेल + क्त्वा = ——-

(ङ) प्र + नम् + ल्यप् = ——-

(च) —— + —— = पीत्वा

(छ) अनु + भू + ल्यप् =——-

(ज) प्र + विश् +ल्यप् = ——-

(झ) नम् + क्त्वा= ———

(ञ) —– + —— = नत्वा

(ट) उत् + स्था +ल्यप् = ——-

(ठ) —– + —– = दृष्ट्वा

(ड) ——-+ —— =स्थित्वा

(ढ) ——-+ ——-= गत्वा

(ण) प्र + आप् + ल्यप् =——

(त) दृश् +क्त्वा = ——-

25.उचितसंख्यापदै : वाक्यानि पूरयत –
(क) मम —– मित्राणि सन्ति। (4)
(ख) —— पुराणानि भवन्ति। (18)
(ग) तत्र —- आम्रवृक्षा : सन्ति। (12)
(घ) —– तारिकायांम् अब्दुलकलाम महोदय : प्राणान् अत्यजत् ।(27)
(ङ) —— बालिका : नृत्यन्ति। (3)
(च) वृक्षात् —– आम्रम् पतति। (1)
(छ) अस्मिन् पुस्तके —— अध्याया : सन्ति।(18)
(ज) —- अश्वौ धावत : । (2)
(झ) कक्षायां —— छात्रा : सन्ति। (25)
(ञ) सप्ताहे —- दिवसा : सन्ति। (7)
(ट) —– बालिके खेलत : । (2)
(ड) वृक्षे —- आम्राणि सन्ति ।(4)
(ढ) ——- महिला आगच्छति ।(1)
(ण) —— तारिकायां अहं दिल्ली नगरं गमिष्यामि ।(15)
(त) वने —- मृगा : इतस्तत : धावन्ति ।(6)
26.मञ्जूषात : पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –
अ. (i) —- नाम किम् अस्ति ? (त्वाम्/ तव / त्वयि)
(ii)—— विद्यालयं गच्छाम : ।(अहम् / (आवाम् / वयम्)
(iii) ——- पुष्पाणि विकसन्ति ।(लतायाम् / लताया : / लता :)
(iv) वृक्षात् —— पतत : ।(फलम् / फले/ फलानि)
(v) वृक्षेषु —– सन्ति ।(फला : / फलानि / फलम्)
(vi)—— माता शिक्षिका अस्ति। (त्वम् / तव / वयम्)
(vii) ——- पुष्पाणि विकसन्ति ।(लतायाम् / लताया : / लता :)
(viii) पशव : —— भीता : आसन्। (सिंहस्य / सिंहात् / सिंहेन)
(ix) —– मातरं सादरं नमन्ति । (बाल : ,बाला :,बालम्)
(x) —– इद ंकार्यं सावधानतया करोषि। (त्वां, यूयम्, त्वं)
(xi) ——-भ्राता लक्ष्मण अस्ति । (रामस्य, राम :, रामेण)
(xii) —– खग : वसति ।(शाखा, शाखायाम्, शाखया :,शाखाम्)
आ. उचित शब्दरूपै : रिक्तस्थनानि पूरयन्तु –
(i) वयं —– रसं पिबाम : । (फल)
(ii) तस्य —- नाम राम : अस्ति । (बालक)
(iii) एतत् —— पुस्तकम् अस्ति। (अस्मद्)
(iv) शिक्षक : —— बालकान् पृच्छति। (तत्)
(v) —- भ्रमणाय गच्छाम :।(अस्मद्)
(vi तत्र अनेका : —— सन्ति।(लता)
(vii) सर्वे —– पश्यन्ति।(राम)
(viii) —— उद्याने क्रीडत :।(बालक)
27.मञ्जूषात : उचितधातुरूपं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –
अ.
(i) सर्वे छात्रा : ध्यानेन —— । (पठतु / पठताम् / पठन्तु)
(ii) स : विद्यालयम् —- । (अगच्छत् / अगच्छ :/ अगच्छम्)
(iii) वयं शुध्दं जलं —- ।(पास्यन्ति / पास्यथ / पास्याम :)

(iv) तौ चलचित्रं —– ।(पश्यति/ पश्यत :/ पश्यन्ति)
(v) त्वं विद्यालयं —— । (गच्छ / गच्छतु / गच्छत)
(vi) वयं प्रान्तरे —- । (क्रीडामि / क्रीडाम :/ क्रीडन्ति)
(vii) यूयं विदेशं —- ।(गच्छाम : / गच्छथ : /गच्छथ)
(viii) बाला : गृहे —– ।(अतिष्ठन् / अतिष्ठ : / अतिष्ठम्)
(ix) जना : गृहे —– । (स्थास्यन्ति ,स्थास्यति , स्थास्यत :)
(x) यूयं किम् —- (अपश्य :, अपश्यम्, अपश्यत)
आ. उचितधातुरूपै : रिक्तस्थानानि पूरयत –
(i) अहं मन्दिरं   —-   ?(गम् धातु, लृट्लकार :)
(ii) शुक :वृक्षे —– ।(स्था धातु, लट् लकार :)
(iii) त्वं कुत्र   —-   ?(गम् धातु, लृट्लकार :)
(iv) खगा : वृक्षे —– ।(स्था धातु, लट् लकार :)
(v) यूयं कुत्र —— (गम् , लङ् लकार)
(vi) स : संस्कृतपुस्तवंम् —- । (पठ्, लङ् लकार)
(vii) जना : आनन्देन नाटकं —– ।(दृश् ,लट् लकार)
(viii) सर्वे जना : सुखेन —— । (स्था ,लोट् लकार :)
28. रेखांकितपदानां सकारणं विभाक्तिं लिखत –
(i) खगा : नीड़ं प्रति गच्छन्ति।
(ii) ग्रामं परित : वृक्षा : सन्ति ।
(iii) बालकाय पठनं रोचते ।
(iv) धर्मं विना सुखं नास्ति ।
(v) तस्मै मोदकं रोचते।
(vi) छात्रा : अध्यापकेन सह गच्छन्ति ।
(vii) दुर्गायै नम : ।
(viii) विवादेन अलम् ।
(ix) श्रीगुरवे नम :।
(x) नर्तकाय नृत्यं रोचते।
(xi) गृहं निकषा उपवनम् अस्ति।
(xii) लता सीतया सह क्रीडति।
(xiii) ज्ञानं विना मुक्ति : कुत :।
(xiv) जनकेन सह पुत्र : गच्छति।
(xv) कलहेन अलम्।

घ- विभाग : (रचनात्मक कार्यम्) 21अंका :

29. कस्यचित् एकस्य विषयस्य उपरि चतुर्भि : वाक्यै : अनुच्छेदं लिखत ।
मम परिवार :   अथवा मम विद्यालय : अथवा अहं क : अस्मि
30. चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषाप्रत्तशब्दसहायतया चत्वारि वाक्यानि लिखत ।

मञ्जूषा – [बाला :, कन्दुकम्, दोल :, वृक्ष :, एका बालिका, पुस्तकम्, गृहम्, द्वौ, विशालौ]

31.संवादं पठित्वा मञ्जूषात : उचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

अनुजा – सुधे !अद्य किमर्थं शीघ्रं गच्छसि ?

सुधा- अद्य मम —– जन्मदिवस : अस्ति ।

अनुजा – ओह ।

सुधा – त्वं सायं अवश्यम् एव मम गृहं —- ।

अनुजा - अवश्यम् एव ——- ।

सुधा - अहं —- प्रतीक्षां करिष्यामि ।

अनुजा – परं कतिवादने कार्यक्रम : भविष्यति ?

सुधा – सायं —- ।

मञ्जूषा- (आगमिष्यामि , पञ्चवादने , आगच्छ , तव, भ्रातु :)

32.संवादं पठित्वा मञ्जूषात : उचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

दीपक : – हे विजय ! त्वम् कुत्र —— ?

विजय :- अहं तु फलानि क्रेतुम् विपणिम् ——- ।

दीपक : – तिष्ठ, अहम् अपि त्वया —– चलिष्यामि ।

विजय :- त्वं किं —– इच्छसि ?

दीपक : - अहं तु स्वअनुजाय एकं क्रीडनकं क्रेतुम् —— ।

मञ्जूषा- (इच्छामि, गच्छसि, गच्छामि, क्रेतुम्,सह)

33.संवादं पठित्वा मञ्जूषात : उचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

शिष्य :- गुरुवर ()——- किं महत्त्वम् अस्ति

गुरु : – भरतीया ()———- संस्कृताश्रिता वर्तते।

शिष्य : – संस्कृभाषाया : () ——- कीदृशं वर्तते

गुरु :- संस्कृतभाषा अतीव सरला ()—- च अस्ति।

शिष्य : – तर्हि अस्माभि : () —- नूनं पठनीयम्।

मञ्जूषा – संस्कृति : , मधुरा, संस्कृभाषाया : , स्वरूपम्, संस्कृतम्)